
Nederlandse moslimjongeren en de Arabische Herfst

Vier jaar geleden brak Arabische lente uit, en al snel bleek dat veel Nederlandse moslimjongeren zich zeer betrokken voelden bij de diverse protesten en opstanden. Inmiddels hebben protesten veelal plaatsgemaakt voor gewelddadige conflicten, en spreekt men eerder van een Arabische Herfst. Om de implicaties van deze ontwikkelingen voor de betrokkenheid van Nederlandse moslimjongeren te achterhalen liet FORUM in 2011 en 2014 door Motivaction een enquête uitvoeren onder Marokkaanse en Turkse Nederlanders van 18 tot 35 jaar. In deze publicatie worden de uitkomsten weergegeven.

Wat vooral opvalt is het verschil tussen de houding van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren ten opzichte van de ontwikkelingen in Syrië en Irak. Beide groepen beoordelen het uitroepen van het kalifaat door Islamitische Staat (IS) als negatief, maar verschillen in hun beoordeling van jihadistische strijdgroepen in de regio en de deelname van Nederlandse moslims aan de strijd aldaar. Zo zijn Marokkaanse Nederlanders uitgesproken negatief over IS en het geweld dat zij gebruikt, en keuren zij het vertrek van Nederlandse jongeren naar Syrië af.

Daarentegen vinden Turkse Nederlanders dat jihadistische strijdgroepen voor verandering kunnen zorgen in Arabische landen, en denken zij positief over IS en de deelname van Nederlandse moslims aan de gewapende strijd in Syrië en Irak. Tegelijkertijd hebben zij de meest uitgesproken pro-democratische opvattingen, en vinden zij net als Marokkaanse Nederlanders dat democratie essentieel is voor de vooruitgang van een land. Als Assad verdreven zou worden, dan dient Syrië dus wel een democratie te worden en geen kalifaat.

Mede gelet op deze steun voor de democratie lijkt de opvallende houding van een groot deel van de Turks-Nederlandse jongeren ten opzichte van jihadistische groeperingen in de Arabische regio niet te wijzen op grootschalige radicalisering. Een verklaring lijkt eerder te liggen in het feit dat deze jongeren de gebeurtenissen met name vanuit een Turks referentiekader bezien. Zo blijkt uit de enquête dat zij het nieuws vooral via de Turkse media volgen en bijna zonder uitzondering positief zijn over de huidige Turkse overheid, die met name Assad – en in mindere mate ook Koerdische strijdgroepen – als grootste bedreigingen in de regio ziet. Gezien de diversiteit van de Turkse gemeenschap in Nederland zou verder onderzoek naar de houding en opvattingen binnen de verschillende geledingen van die gemeenschap overigens wel wenselijk kunnen zijn.

Tot slot leiden de ontwikkelingen in de regio volgens de ondervraagden niet zozeer tot spanningen tussen soennieten en sjiieten, maar hebben zij wel degelijk invloed op de verhouding tussen joden en moslims in Nederland. Turks-Nederlandse jongeren zijn door het Israël-Palestina conflict bijvoorbeeld zeer pessimistisch over de mogelijkheid tot vriendschap tussen joden en moslims in Nederland, terwijl die vriendschappen volgens het grootste deel van de Marokkaanse Nederlanders juist nog wel mogelijk zijn.

Inhoudsopgave

- 1 Kennis van ontwikkelingen in de regio**
 - 1.1 Ontwikkelingen in de MENA-regio minder intensief gevolgd dan in 2011
 - 1.2 Vooral aandacht voor het land van herkomst en de Gaza-strook
 - 1.3 Informatievergaring via sociale kringen en sociale media in opkomst
- 2 Activiteiten naar aanleiding van de gebeurtenissen**
- 3 Houding ten aanzien van democratie**
- 4 Houding ten opzichte van ontwikkelingen in de regio**
 - 4.1 Steun voor het beleid van president Erdogan
 - 4.2 Steun voor Hamas, kritiek op Israël
 - 4.3 Houding jegens situatie in Libië verschilt
 - 4.4 Marokkaanse Nederlanders kritisch over Egyptische president Al-Sisi
 - 4.5 Weinig optimisme over de toekomst van de regio
- 5 Houding Turkse Nederlanders jegens het Syrië-conflict**
 - 5.1 Voor gewapende strijd contra Assad, maar tegen kalifaat
 - 5.2 Strijdgroepen brengen volgens Turkse Nederlanders verandering
 - 5.3 Turkse Nederlanders steunen gedachte achter jihadgang
- 6 Houding Marokkaanse Nederlanders jegens het Syrië-conflict**
 - 6.1 Marokkaanse Nederlanders negatief over de gewapende strijd
 - 6.2 Marokkaanse Nederlanders negatief over IS
 - 6.3 Marokkaanse Nederlanders keuren het vertrek naar Syrië af
- 7 Redenen om naar Syrië te gaan**
- 8 Invloed op Nederland**
 - 8.1 Vooral Turkse Nederlanders positief over invloed herkomstland
 - 8.2 Spanningen tussen soennieten en sjiieten in Nederland
 - 8.3 Spanningen tussen moslims en joden in Nederland

Bijlage: methode en leeswijzer

1. Kennis van ontwikkelingen in de regio

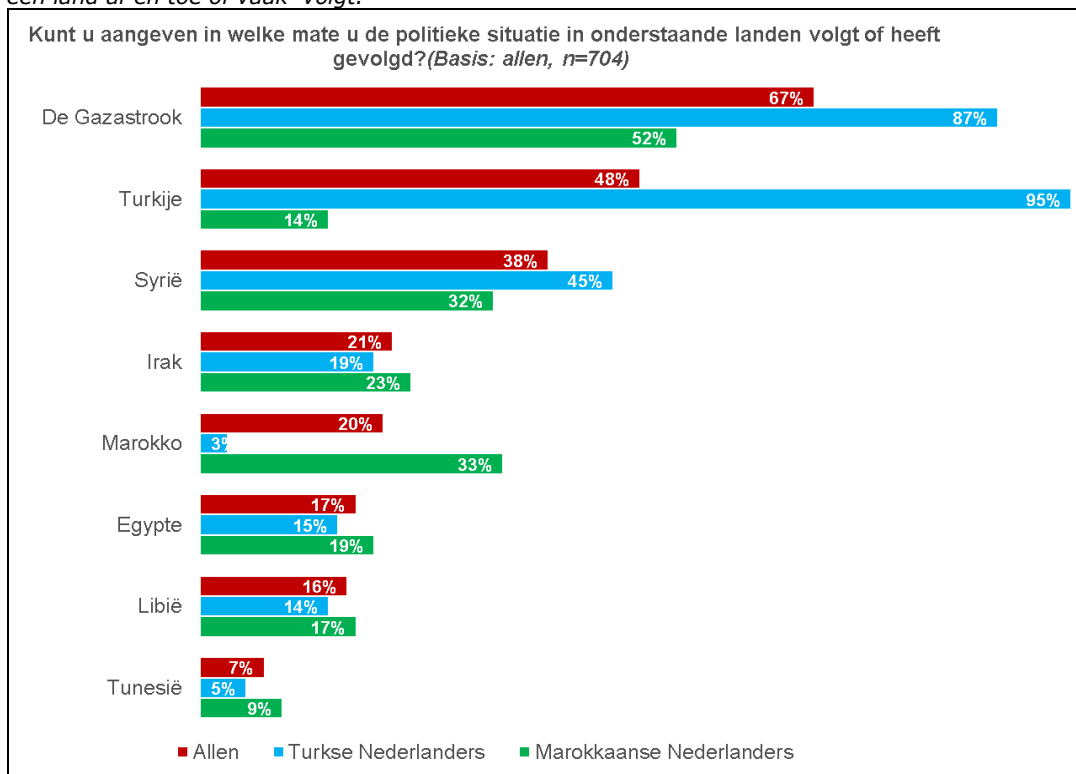
1.1 Ontwikkelingen in de MENA-regio minder intensief gevolgd dan in 2011

Het aandeel dat de recente gebeurtenissen in de Arabische landen en/of Turkije volgt (93%) is sinds 2011 (94%) niet gewijzigd. Wel zijn er verschillen zichtbaar naar etnische achtergrond. Turkse Nederlanders zijn de gebeurtenissen in het algemeen meer gaan volgen dan Marokkaanse Nederlanders. Het volgen van de gebeurtenissen onder Turkse Nederlanders is gestegen (van 90% in 2011 naar 100% in 2014) terwijl dit onder Marokkaanse Nederlanders is afgenomen (van 96% in 2011 naar 86% in 2014). Ook in de intensiteit van het volggedrag zijn veranderingen opgetreden. Werd in 2011 door 66% de gebeurtenissen een beetje gevolgd, in 2014 is dit aandeel gestegen naar 76%. Tegelijkertijd is het aandeel dat de gebeurtenissen goed heeft gevolgd afgenomen van 23% in 2011 naar 13% in 2014, terwijl het aandeel intensieve volgers gelijk is gebleven (3%). Men lijkt momenteel dus nog steeds de gebeurtenissen te volgen, maar wel in minder sterke mate.

1.2 Vooral aandacht voor het land van herkomst en de Gazastrook

Aan de Marokkaanse en Turkse Nederlanders is gevraagd in welke mate zij de politieke situatie in een aantal landen volgen of hebben gevolgd. Figuur 1 toont het aandeel dat de landen af en toe of vaak volgt.

Figuur 1. Het percentage jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders dat de politieke situatie in een land af en toe of vaak volgt.

De resultaten laten zien dat vooral de politieke situatie in de Gazastrook (67%), Turkije (48%) en Syrië (38%) wordt gevolgd. Het volgen van de politieke situatie in Turkije gebeurt meer door Turkse Nederlanders (95%) dan door Marokkaanse Nederlanders (14%). Marokkaanse Nederlanders volgen naast de politieke situatie in de Gazastrook (52%) en Syrië (32%) vooral de politieke situatie in Marokko (33%). De mate van aandacht voor de politieke situatie in Marokko is sinds 2011 wel afgenomen van 82% naar 33%. Hetzelfde geldt voor Syrië (van 62% naar 32%). De mate van aandacht onder Turkse Nederlanders is voor het land van herkomst toegenomen. Zo volgde 87% van de Turkse Nederlanders de politieke situatie in Turkije, in 2014 gaat het om 95%. Voor Syrië is deze echter gedaald van 72% in 2011 naar 45% in 2014.

1.3 Informatievergaring via sociale kringen en sociale media in opkomst

Aan de Marokkaanse en Turkse Nederlanders die de ontwikkelingen minimaal een beetje hebben gevolgd is gevraagd op welke wijze zij de gebeurtenissen in de Arabische wereld volgen of hebben gevolgd. Tabel 1 toont de resultaten.

Tabel 1. Wijze waarop jonge Turkse (T: n=299) en Marokkaanse Nederlanders (M: n=349) de gebeurtenissen in de Arabische wereld volgen in 2014. De cijfers in de tabel geven percentages weer.

Op welke wijze volgt u of heeft u de gebeurtenissen in de Arabische wereld gevolgd?	T	M	Allen
Via Nederlandse tv	72	66	69
Via vrienden/familie/kennissen in Nederland	87	36	60
Via Facebook	66	54	60
Via Nederlandse nieuws(web)sites	24	59	43
Via Turkse tv	86	1	40
Via Nederlandse kranten	26	20	23
Via Turkse nieuws(web)sites	45	0	21
Via Marokkaanse tv, zoals RTM, 2m, Almaghribia	0	27	15
Via Arabische tv, zoals Aljazeera en Alarabiya	0	26	14
Via Turkse kranten	13	0	6
Via Twitter	5	5	5
Via BBC World	1	7	4
Via Arabische nieuws(web)sites	0	6	3
Via CNN	1	5	3
Telefonisch met vrienden/familie/kennissen in de Arabische landen en/of	3	2	2
Via Arabische kranten	0	1	1
Via e-mail met vrienden/familie/kennissen in de Arabische landen en/of	1	0	0

In zowel 2011 als 2014 is de Nederlandse televisie het medium via welke de gebeurtenissen in de regio werden gevolgd, al is dat gebruik gestegen van 51% naar 69%. Het volgen van de ontwikkelingen via sociale kringen (vrienden / familie en kennissen) en sociale media is echter in opkomst. Ook zijn er duidelijke verschillen tussen de informatievergaring van Marokkaanse en Turkse Nederlanders.

Onder **Turks-Nederlandse jongeren** is de Nederlandse televisie niet het meest gebruikte informatiemiddel; het neemt onder hen een derde plaats in (72%). Het volgen van de gebeurtenissen in de Arabische wereld gebeurt door Turkse Nederlanders anno 2014 vooral via vrienden, familie en/of kennissen in Nederland (87%) en de Turkse televisie (86%). Opvallend is dat in 2011 nog maar 2% informatie vergaarde via sociale kringen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Turkije het afgelopen jaar meer in de belangstelling is komen te staan door onder

anderen de presidentsverkiezingen in Turkije en het opkomende conflict in buurland Syrië, terwijl in 2011 sprake was van een Arabische lente die zich vooral afspeelde in Noord-Afrika. Ook het gebruik van Facebook is sinds 2011 gestegen van 3% in 2011 naar 66% in 2014.

Onder **Marokkaans-Nederlandse jongeren** staat de Nederlandse televisie nog altijd op de eerste plaats (66%), gevolgd door Nederlandse nieuws(web)sites (59%) en Facebook (54%). Nederlandse nieuws(web) sites worden in 2014 (59%) vaker gebruikt dan in 2011 (38%). De sterke stijging van het gebruik van Facebook is ook onder Marokkaanse Nederlanders zichtbaar: van 5% in 2011 naar 54% in 2014. Het aandeel dat via vrienden, familie en/of kennissen in Nederland de gebeurtenissen volgt is verdubbeld van 17% naar 36%.

Marokkaanse Nederlanders volgen de gebeurtenissen in het algemeen dus vaker via Nederlandse media dan via Marokkaanse of Arabische media, terwijl Turkse Nederlanders meer gebruik maken van Turkse mediakanalen.¹

2. Activiteiten naar aanleiding van de gebeurtenissen

Om na te gaan in welke mate en op welke manier Turkse en Marokkaanse Nederlanders betrokken zijn bij de gebeurtenissen in de Arabische wereld en Turkije is aan de personen die deze gebeurtenissen hebben gevolgd (93% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders) gevraagd wat men heeft gedaan naar aanleiding van deze gebeurtenissen. Tabel 2 toont de resultaten.

Tabel 2. *Activiteiten die door jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn ondernomen naar aanleiding van de recente gebeurtenissen in de Arabische landen en/of Turkije. De cijfers in de tabel geven percentages weer.*

Kunt u aangeven wat u heeft gedaan naar aanleiding van de recente gebeurtenissen in de Arabische landen/Turkije?	T	M	Allen
Discussie met familie/vrienden	84	40	59
Het boycotten van bepaalde producten	83	10	42
Volgen van/deelnemen aan discussies op Facebook	52	22	35
Anderen overtuigen om bepaalde producten te boycotten	70	4	33
Opzoeken van artikelen/nieuws op het internet/nieuwswebsites	19	32	26
Ondertekenen petitie's	7	16	12
Deelnemen aan demonstraties/protesten	9	15	12
Actieve deelname aan groepsdiscussies op internetfora	2	9	6
Financieel steunen van politieke partijen/actiegroepen	2	6	4
Twitter gebruiken voor het volgen van nieuws en/of het voeren van discussies	4	1	2
Aansluiten bij actiegroep	0	2	1
Lidmaatschap van een Nederlandse politieke partij	0	1	1
Lidmaatschap van een Marokkaanse of Turkse politieke partij	2	0	1
Geen van deze	5	42	26

¹Dit is overigens in lijn met de resultaten uit media-onderzoek uit 2014, waaruit blijkt dat Turkse Nederlanders meer gebruik maken van Turkse media om in hun informatiebehoefte te voorzien. Motivaction Transity rapportage mediabereikonderzoek 2014 is te vinden via: <http://www.persinnovatie.nl/17640/nl/cultuurgebonden-media-scoren-beter-dan-nederlandse>

De resultaten laten zien dat 74% van de personen die de recente gebeurtenissen in de regio hebben gevolgd één van de activiteiten heeft ondernomen naar aanleiding van die gebeurtenissen.

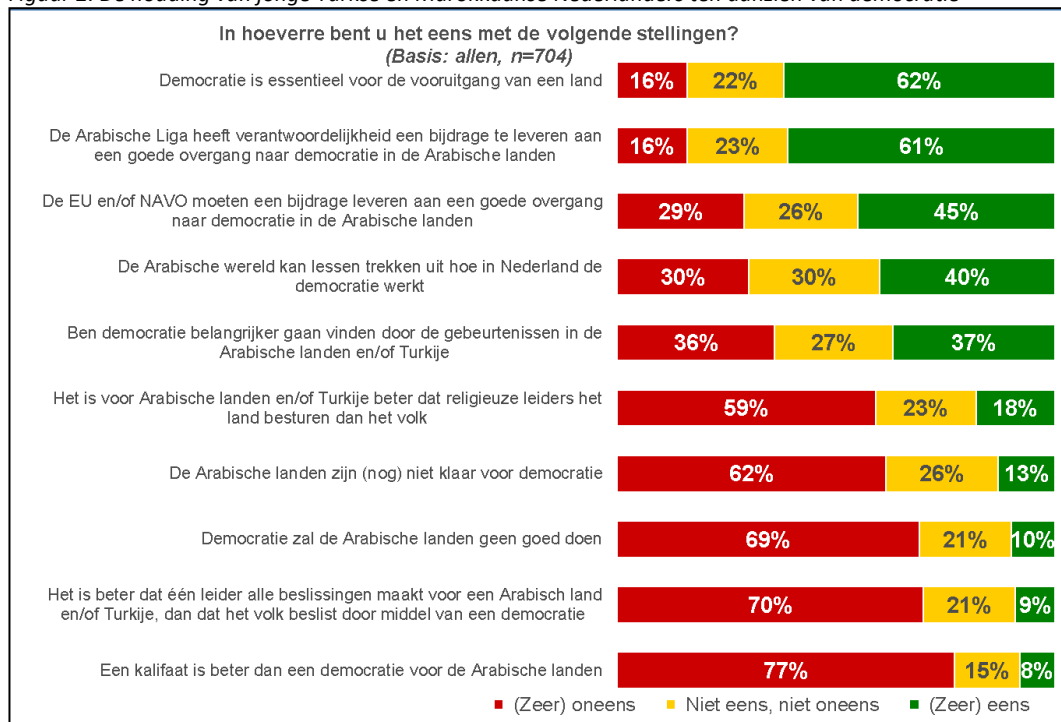
Marokkaanse Nederlanders ondernemen ten opzichte van Turkse Nederlanders minder vaak activiteiten naar aanleiding van de recente gebeurtenissen in de regio (respectievelijk 58% en 95%). Zowel door Turkse als Marokkaanse Nederlanders wordt vooral veel gediscussieerd met familie en/of vrienden (respectievelijk 84% en 40%). Turkse Nederlanders houden zich daarnaast vooral bezig met het boycotten van bepaalde producten (83%) en het overtuigen van anderen om bepaalde producten te boycotten (70%). Het boycotten van producten dient vooral gezien te worden in het licht van het Gaza-conflict, waarbij Turkse Nederlanders schijnbaar zeer actief waren in het boycotten van Israëlische producten. Marokkaanse Nederlanders houden zich naast de discussies met bekenden vooral bezig met het opzoeken van artikelen en nieuws op het internet of nieuwswebsites (32%) en volgen of nemen deel aan discussies op Facebook (22%).

Zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders lijken niet de behoefte te voelen zich aan te sluiten bij een (Turkse, Marokkaanse of Nederlandse) politieke partij of actiegroep, of deze te steunen. Ook lijkt er weinig belangstelling te zijn voor actieve deelname aan groepsdiscussies op internetfora. Deze hebben wellicht plaats gemaakt voor de Facebook-pagina's waar men ook met anderen in discussie kan gaan.

3. Houding ten aanzien van democratie

Aan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met een aantal stellingen die betrekking hebben op diverse bestuursvormen. Figuur 2 toont de resultaten.

Figuur 2. De houding van jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders ten aanzien van democratie

Een aantal zaken vallen op:

Democratie is essentieel voor de vooruitgang van een land, zo stelt de meerderheid van de ondervraagden (62%). Slechts 10% geeft aan dat de democratie de Arabische landen geen goed zal doen. Daarnaast geeft 62% aan niet te vinden dat de Arabische landen (nog) niet klaar zijn voor een democratie. Wel bestaan er verschillen tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Zo geven Turkse Nederlanders in vergelijking met Marokkaanse Nederlanders significant vaker aan dat een democratie essentieel is voor de vooruitgang van een land dan Marokkaanse Nederlanders (93% t.o.v. 39%) en geven Turkse Nederlanders vaker aan (72%) niet te vinden dat de landen niet klaar zijn voor een democratie in vergelijking met Marokkaanse Nederlanders (54%).

Een democratie is beter dan een dictatuur. De resultaten laten zien dat zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders niet vinden dat het beter is dat één leider alle beslissingen maakt voor een Arabische land of Turkije, dan dat het volk beslist door middel van een democratie (respectievelijk 93% en 53%; samen 70%). Hoewel de meerderheid van de Turkse Nederlanders aangeeft dat het niet beter is dat religieuze leiders het land besturen dan het volk (92%), zijn de meningen onder Marokkaanse Nederlanders verdeeld. De grootste groep vindt niet dat het beter is dat religieuze leiders Arabische landen en/of Turkije besturen dan het volk (36%), terwijl 35% aangeeft dat het wel beter is dat religieuze leiders deze landen besturen. 29% heeft hier geen uitgesproken mening over.

Negatieve houding ten opzichte van een kalifaat. Zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders geven, in overeenstemming met hun pro-democratische houding, aan dat een kalifaat geen betere regeringsvorm is dan democratie voor de Arabische landen (77%). Vooral Turkse Nederlanders staan hier negatief tegenover in vergelijking met Marokkaanse Nederlanders (respectievelijk 90% en 67%). Van de Marokkaanse Nederlanders vindt 11% een kalifaat wel beter dan een democratie voor de Arabische landen. Onder Turkse Nederlanders is dit percentage 3%.

Arabische liga moet zorgen voor goede overgang naar democratie. 61% van de ondervraagden vindt dat de Arabische liga een bijdrage moet leveren aan de overgang naar democratie in Arabische landen. Volgens een iets kleinere groep zou ook de EU en/of NAVO een bijdrage moeten leveren aan een dergelijke transitie (45%). Hierin bestaan echter wel verschillen in opvatting tussen Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Het aandeel dat vindt dat de EU en NAVO een bijdrage moet leveren is onder Turkse Nederlanders (74%) hoger dan onder Marokkaanse Nederlanders (24%). Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 42% aan dat de EU en/of NAVO geen bijdrage zou moeten leveren. Slechts 10% van de Turkse Nederlanders deelt deze opvatting met hen.

Pro-democratische houding onder Turkse Nederlanders gestegen. Een opvallende ontwikkeling sinds 2011 is de stijging van de pro-democratische houding onder Turkse Nederlanders. Zo gaf in 2011 73% van de Turkse Nederlanders aan dat een democratie essentieel is voor de vooruitgang van een land, in 2014 is dit gestegen naar 93%. En gaf 35% van de Turkse Nederlanders in 2011 aan dat de Arabische wereld lessen kan trekken uit hoe in Nederland democratie werkt, in 2014 gaat het om 57%. Ook de houding ten aanzien van de bijdrage die de EU en NAVO zou moeten leveren aan een goede overgang van democratie in de Arabische landen is sterk gewijzigd. Zo gaf 33% van de Turkse Nederlanders aan dat de EU en/of NAVO een bijdrage zou moeten leveren, in 2014 is dit aandeel gestegen naar 74%.

4. Houding ten opzichte van ontwikkelingen in de regio

Aan Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren is gevraagd wat zij vinden van een aantal recente gebeurtenissen in de Arabische landen en Turkije. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de Turkse presidentsverkiezingen, de recente ontwikkelingen in het Israël-Palestina conflict en de situatie in Libië en Egypte. De houding ten opzichte van de gebeurtenissen in Syrië en de zogenaamde Syrië-gangers wordt in de hoofdstukken 5, 6 en 7 besproken.

4.1. Steun voor het beleid van President Erdogan

De winst van president Erdogan bij de recente presidentsverkiezingen in Turkije wordt door 93% van de Turkse Nederlanders als een positieve gebeurtenis beschouwd. In lijn hiermee worden de protesten in Turkije tegen het beleid van de Turkse regering door 92% van de Turkse Nederlanders als negatief ervaren. Onder Marokkaanse Nederlanders zijn de meningen over de Turkse politieke situatie verdeeld, wellicht ook omdat slechts 14% van hen de ontwikkelingen in Turkije zegt te volgen. Het grootste deel (32%) zegt dan ook geen oordeel te kunnen vellen over de winst van Erdogan bij de presidentsverkiezingen, terwijl 26% het als positief ervaart (tegenover 24% negatief).

4.2. Steun aan Hamas, kritiek op Israël

Van de Turkse Nederlanders geeft 89% aan de gewapende strijd van Hamas tegen Israël als positief te zien. Onder Marokkaanse Nederlanders is dit 49%. 22% van de Marokkaanse Nederlanders beschouwt de gewapende strijd van Hamas als negatief. Van de ondervraagde Turkse en Marokkaanse Nederlanders geeft 84% aan de militaire acties van Israël te zien als een negatieve gebeurtenis. Slechts 6% oordeelt hier positief over.

4.3. Houding jegens de situatie in Libië verschilt

Van de Turkse Nederlanders geeft 66% aan de gewapende opstand in Libië door groepen die in naam van de Jihad strijden als positief te beschouwen. Slechts 7% van de Turkse Nederlanders beschouwt deze gebeurtenis als negatief. Marokkaanse Nederlanders staan in tegenstelling tot Turkse Nederlanders vooral negatief ten opzichte van deze gewapende opstand in Libië (66%). Slecht 9% van de Marokkaanse Nederlanders beschouwt de gewapende opstand door jihadistische groeperingen in Libië als een positieve gebeurtenis.

4.4. Marokkaanse Nederlanders kritisch over Egyptische president Al-Sisi

De afzetting van president Morsi in Egypte is minder bekend onder Turkse Nederlanders: 76% van hen geeft aan geen uitspraak te kunnen doen hierover. Onder Marokkaanse Nederlanders is dit 36%. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 28% aan deze gebeurtenis als negatief te beschouwen, 19% beschouwt deze gebeurtenis als positief.

Van de Turkse Nederlanders geeft 75% geen uitspraken te kunnen doen over de komst van president Al-Sisi in Egypte. Onder Marokkaanse Nederlander is dit slechts 24%. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 48% aan de komst van president (en voormalig generaal) Al-Sisi in Egypte als een slechte ontwikkeling te beschouwen, 11% beschouwt deze ontwikkeling als positief.

4.5. Weinig optimisme over de toekomst van de regio

De politieke situatie in Syrië zal volgens de ondervraagden niet beter worden: 45% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders verwacht dat de politieke situatie in Syrië hetzelfde blijft, 43% verwacht dat de situatie in Syrië zal verslechteren. Slechts 2% verwacht dat de politieke situatie in Syrië beter wordt.

Vooral de situatie in het land van herkomst zal volgens de ondervraagden verbeteren: 67% van de Turkse Nederlanders geeft aan dat de politieke situatie in Turkije zal verbeteren terwijl 58% van de Marokkaanse Nederlanders verwacht dat de situatie in Turkije hetzelfde blijft. Tegelijkertijd geeft 48% van de Marokkaanse Nederlanders aan dat de politieke situatie in Marokko zal verbeteren, terwijl 49% van de Turkse Nederlanders verwacht dat deze hetzelfde blijft.

De situatie in Egypte, Tunesië, Libië en Irak blijft volgens de ondervraagden hetzelfde: van de politieke situatie van Egypte, Tunesië, Libië en Irak verwachten zowel de Turkse als de Marokkaanse Nederlanders dat deze niet zal veranderen.

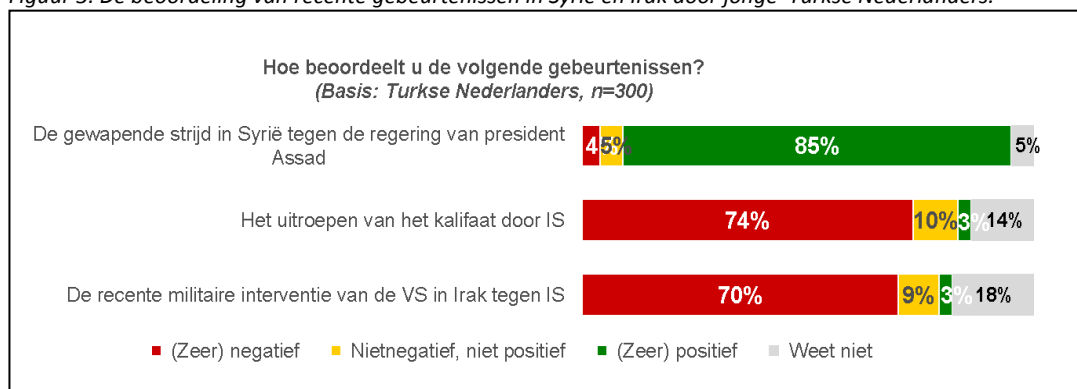
5. Houding Turkse Nederlanders jegens het Syrië-conflict

Aan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is gevraagd wat zij vinden van een aantal recente gebeurtenissen in Syrië en Irak, en de deelname van Nederlandse moslims aan de oorlog in die landen. Aangezien de antwoorden van de Marokkaanse en Turkse Nederlanders grotendeels significant verschillen worden de resultaten van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders afzonderlijk weergegeven.

5.1. Voor gewapende strijd contra Assad, maar tegen kalifaat

In overeenstemming met de pro-democratische houding van Turkse Nederlanders geeft 74% van hen aan negatief te staan ten opzichte van het uitroepen van het kalifaat door IS en steunt 85% de gewapende strijd in Syrië tegen de regering van president Assad (zie figuur 3). Ook beoordelen zij de interventie door de VS in Irak en Syrië veelal als negatief (70%), wellicht mede omdat zij het verdrijven van Assad uiteindelijk het belangrijkste vinden.

Figuur 3. De beoordeling van recente gebeurtenissen in Syrië en Irak door jonge Turkse Nederlanders.

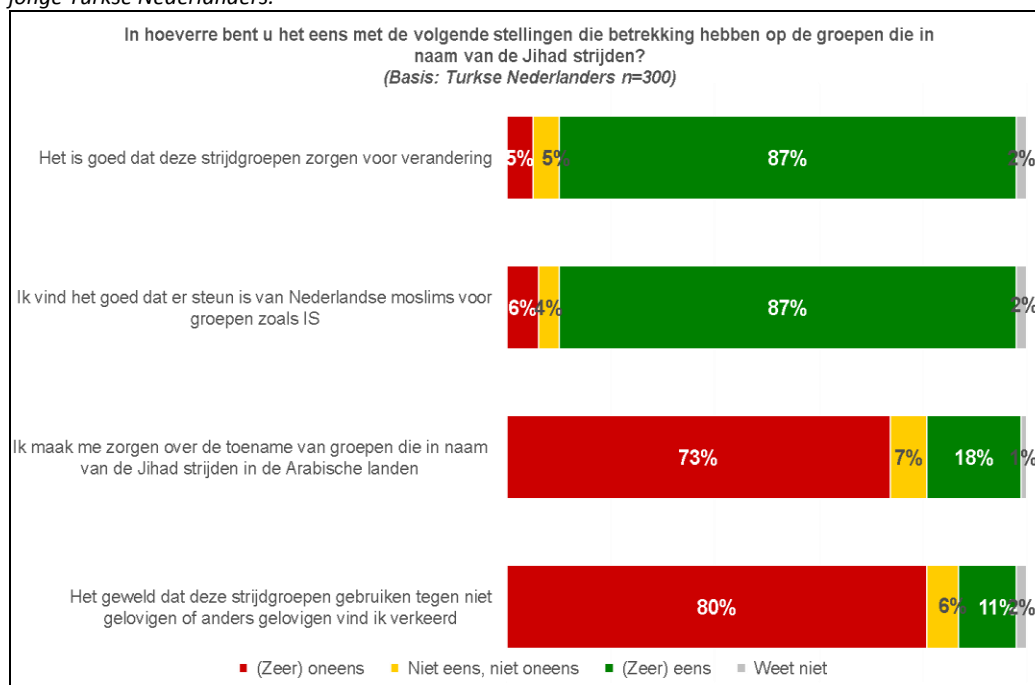

5.2. Strijdgroepen brengen volgens Turkse Nederlanders verandering

Aan de Turkse Nederlanders is gevraagd hoe zij staan ten aanzien van de opmars van IS in Syrië en Irak. De resultaten laten zien dat 72% van de Turkse Nederlanders positief staat ten aanzien van de opmars van IS, ook al zijn zij tegen een kalifaat.

Eveneens is de Turkse Nederlanders gevraagd wat zij vinden van een aantal stellingen die betrekking hebben op groepen die in naam van de Jihad strijden. Figuur 4 toont de resultaten.

Figuur 4. De beoordeling van stellingen met betrekking tot groepen die in naam van de Jihad strijden door jonge Turkse Nederlanders.

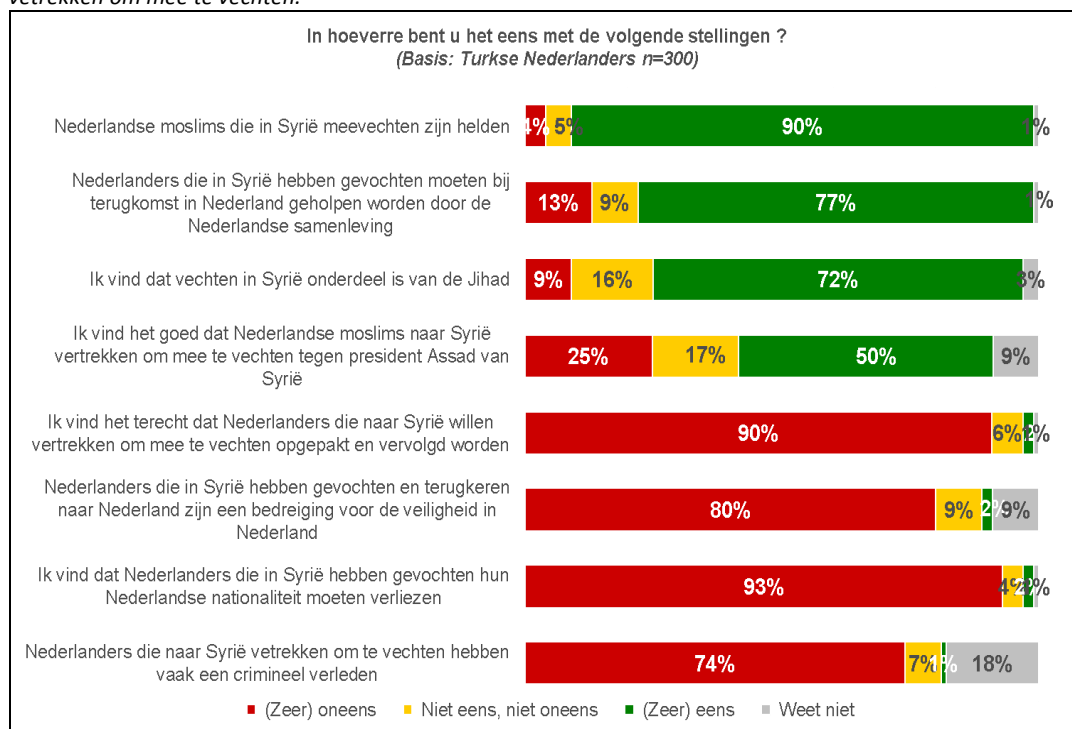
Van de Turkse Nederlanders geeft 87% aan dat het goed is dat groepen die in naam van de Jihad strijden zorgen voor verandering. Het geweld dat deze groepen tegen niet-gelovigen of anders gelovigen gebruiken wordt niet verkeerd bevonden (80%). Wellicht vinden Turkse Nederlanders dat in een oorlog alles geoorloofd is om het gewenste doel te bereiken, namelijk verandering. Verder geeft 73% van de Turkse Nederlanders aan zich geen zorgen te maken over de toename van groepen die in naam van de Jihad strijden in de Arabische landen en vindt 87% het goed dat er steun is van Nederlandse moslims voor groepen zoals IS.

Turkse Nederlanders staan positief ten aanzien van de opmars van IS en hebben begrip voor het geweld dat soortgelijke strijdgroepen gebruiken. Tegelijkertijd laten de resultaten zien dat Turkse Nederlanders vinden dat deze groepen voor verandering kunnen zorgen, en dat Turkse Nederlanders een duidelijke pro-democratische houding hebben. Wanneer deze resultaten in samenhang worden bekeken zou wellicht gesteld kunnen worden dat Turkse Nederlanders ondanks hun democratische opvattingen voorstanders zijn van jihadistische strijdgroepen als IS, omdat zij van mening zijn dat dit de enige partijen zijn die in Syrië voor verandering kunnen zorgen door president Assad te verdrijven. Daarna dient Syrië echter wel een democratie te worden en absoluut geen kalifaat.

5.3. Turkse Nederlanders steunen gedachte achter jihadgang

Zoals eerder werd beschreven wordt de steun van Nederlandse moslims voor groepen als IS door 87% van de Turkse Nederlanders positief beoordeeld. Aan de Turkse Nederlanders is eveneens gevraagd wat zij vinden van Nederlandse moslims die naar Syrië vetrekken om mee te vechten. Figuur 7 toont de resultaten.

Figuur 5. De houding van jonge Turkse Nederlanders ten opzichte van Nederlandse moslims die naar Syrië vertrekken om mee te vechten.

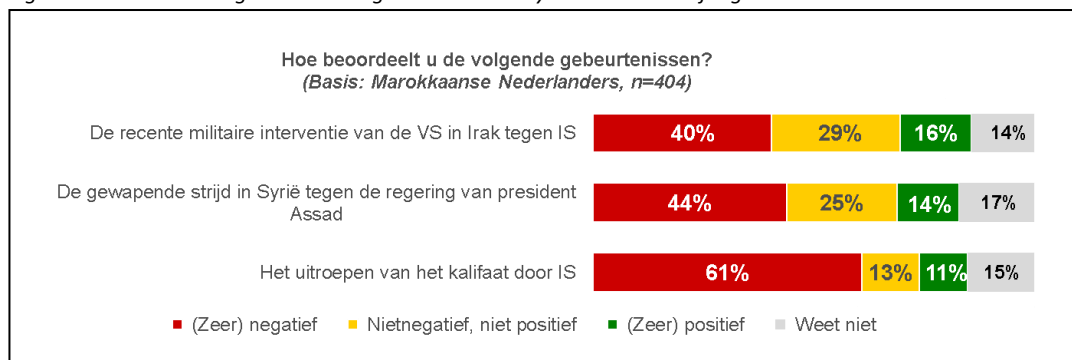
De meerderheid van de Turkse Nederlanders ziet het vechten in Syrië als onderdeel van de Jihad (72%) en geeft aan dat de personen die in Syrië meevechten helden zijn (90%). Dat wil echter nog niet automatisch zeggen dat men voorstander is van de deelname van Nederlandse moslims aan de strijd tegen president Assad. De resultaten laten zien dat een kwart van de Turkse Nederlanders niet achter Nederlandse moslims staat die naar Syrië vertrekken om mee te vechten. De helft van de Turkse Nederlanders vindt dit echter wel een goede zaak. Blijkbaar steunt men wel vaak het gedachtegoed, maar niet altijd de daadwerkelijke participatie. Toch vinden Turkse Nederlanders het niet terecht dat Nederlanders die naar Syrië vertrekken om mee te vechten in Nederland gestraft worden. Zij vinden in ruime meerderheid dat deze personen geen bedreiging vormen voor de veiligheid in Nederland (80%) en vinden dat terugkerende Syrië-gangers bij terugkomst in Nederland geholpen moeten worden door de Nederlandse samenleving (77%).

6. Houding Marokkaanse Nederlanders jegens Syrië-conflict

6.1. Marokkaanse Nederlanders negatief over gewapende strijd

Zoals eerder beschreven vindt de meerderheid van de Marokkaanse Nederlanders (67%) een kalifaat niet beter dan een democratie voor de Arabische landen. Aansluitend hierop laten de resultaten zien dat de meerderheid van de Marokkaanse Nederlanders negatief staat ten aanzien van het uitroepen van het kalifaat door IS (61%). De gewapende strijd in Syrië tegen president Assad wordt door 44% negatief beoordeeld. Eveneens is de Marokkaanse Nederlanders gevraagd hoe zij de recente militaire interventie van de VS in Irak tegen IS beoordelen. De resultaten laten zien dat 40% aangeeft de militaire interventie niet te waarderen, hoewel dat geenszins betekent dat zij positief tegenover IS staan, zoals uit de volgende paragraaf zal blijken.

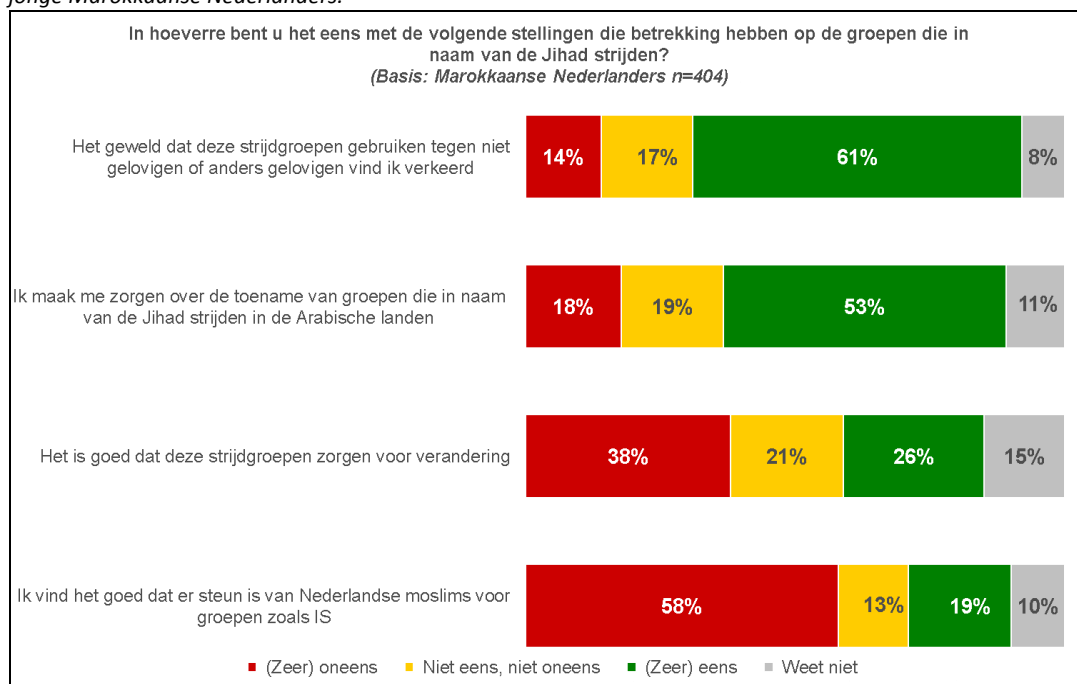
Figuur 6. De beoordeling van recente gebeurtenissen Syrië en Irak door jonge Marokkaanse Nederlanders.

6.2. Marokkaanse Nederlanders negatief over IS

De onderzoeksresultaten laten zien dat 68% van de Marokkaanse Nederlanders negatief staat ten aanzien van de opmars door IS in Syrië en Irak. Eveneens is aan de Marokkaanse Nederlanders gevraagd wat zij vinden van een aantal stellingen over groepen die in naam van de Jihad strijden. Figuur 7 toont de resultaten.

Figuur 7. De beoordeling van stellingen met betrekking tot groepen die in naam van de Jihad strijden door jonge Marokkaanse Nederlanders.

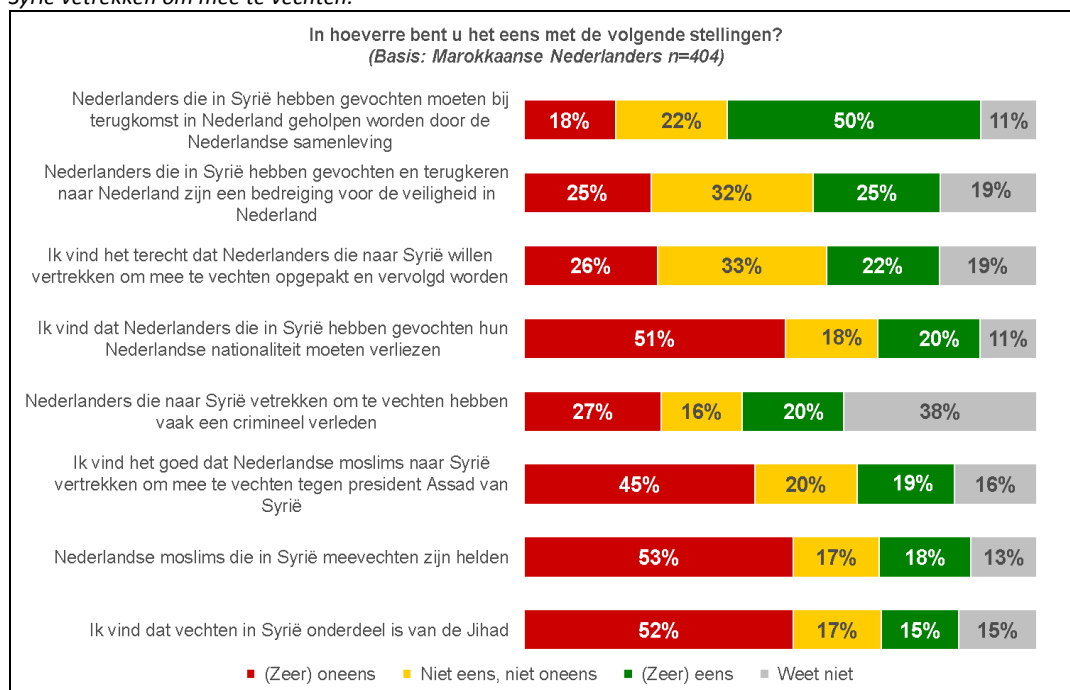

De resultaten laten zien dat vooral het geweld dat de strijdgroepen gebruiken die in naam van de Jihad strijden tegen niet-gelovigen of andersgelovigen de meerderheid van de Marokkaanse Nederlanders (61%) niet aanstaat. Daarnaast heeft men geen begrip voor steun van Nederlandse moslims voor groepen zoals IS (58%). Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 53% aan zich zorgen te maken over de toename van dergelijke strijdgroepen in de Arabische landen. Over de verandering die strijdgroepen (mogelijk) teweegbrengen zijn de meningen verdeeld. Van de Marokkaanse Nederlanders is 38% niet de mening toegedaan dat het goed is dat deze groepen voor verandering zorgen. 26% van de Marokkaanse Nederlanders is de mening wel toegedaan.

6.3. Marokkaanse Nederlanders keuren het vertrek naar Syrië af

Zoals de resultaten lieten zien vindt 58% van de Marokkaanse Nederlanders het niet goed dat er steun is van Nederlandse moslims voor groepen als IS. Het vertrek van Nederlandse moslims naar Syrië wordt door Marokkaanse Nederlanders dan ook als negatief beoordeeld. Figuur 8 toont de resultaten met betrekking tot Nederlandse Syrië-gangers.

Figuur 8. De houding van jonge Marokkaanse Nederlanders ten opzichte van Nederlandse moslims die naar Syrië vertrekken om mee te vechten.

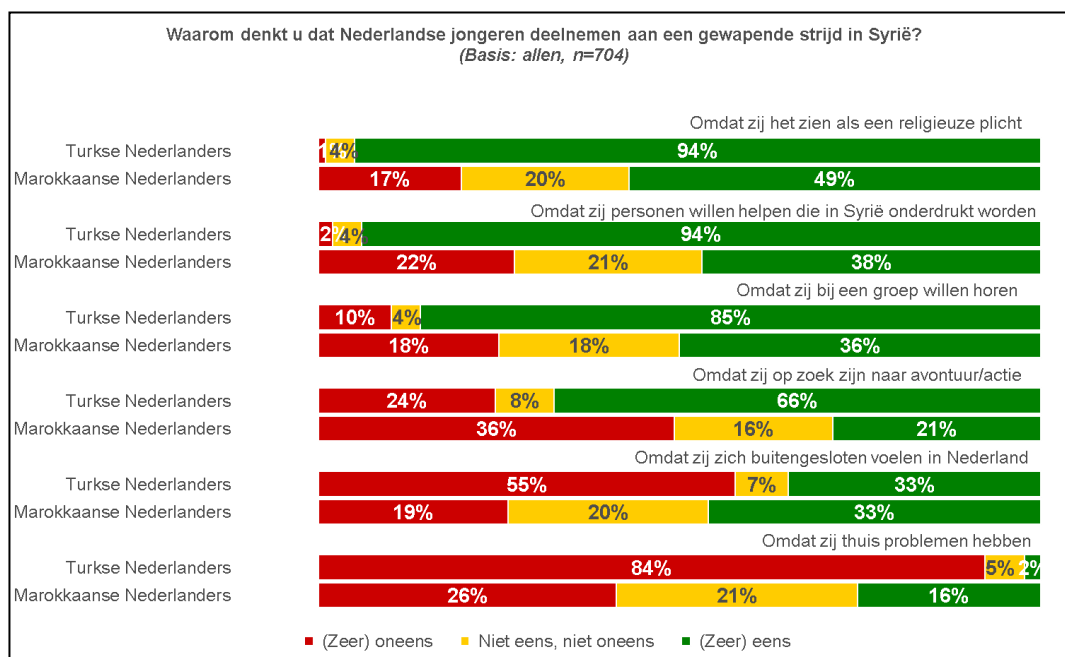
Een groot deel van de Marokkaanse Nederlanders staat negatief ten aanzien van Nederlandse moslims die naar Syrië vertrekken om mee te vechten tegen president Assad van Syrië (45%) en vindt de moslims die in Syrië meevechten geen helden (53%). Het percentage Marokkaanse Nederlanders dat het hier niet mee eens is, is respectievelijk 19% en 18%. De meerderheid van de Marokkaanse Nederlanders ziet het vechten in Syrië niet als een onderdeel van de Jihad (52%), 15% vindt deze strijd wel een onderdeel van de Jihad.

Marokkaanse Nederlanders hebben verschillende opvattingen over de mogelijke bedreiging die teruggekeerde Syrië-gangers vormen voor de veiligheid in Nederland. Een kwart van de Marokkaanse Nederlanders denkt niet dat ze een dergelijke bedreiging vormen terwijl een kwart denkt van wel. De grootste groep Marokkaanse Nederlanders zit ertussenin (32%). In ieder geval vindt de meerderheid niet dat Nederlanders die in Syrië hebben gevochten hun Nederlandse nationaliteit moeten verliezen (51%) of op een andere manier gestraft moeten worden. De helft van de Marokkaanse Nederlanders vindt dat deze personen bij terugkomst in Nederland geholpen moeten worden door de Nederlandse samenleving.

7. Redenen om naar Syrië te vertrekken

Aan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is gevraagd waarom zij denken dat jongeren deelnemen aan de gewapende strijd in Syrië. Figuur 9 toont de resultaten.

Figuur 9. De redenen dat Nederlandse jongeren deelnemen aan de gewapende strijd in Syrië volgens jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders.

Volgens de overgrote meerderheid van de Turkse Nederlanders en de grootste groep Marokkaanse Nederlanders nemen Nederlandse jongeren deel aan de gewapende strijd in Syrië omdat zij het zien als hun religieuze plicht (respectievelijk 94% en 49%), omdat zij personen willen helpen die in Syrië onderdrukt worden (respectievelijk 94% en 38%) en omdat ze bij een groep willen horen (respectievelijk 85% en 36%). Wel zien we bij de Marokkaanse Nederlanders iets meer scepsis over deze idealistische beweegredenen: 17% denkt niet dat men naar Syrië trekt vanwege een religieuze plicht, en 22% stelt dat het de Syrië-gangers niet om het helpen van onderdrukte mensen gaat.

Tegelijkertijd denkt een groot deel van de Turkse Nederlanders dat er ook een minder idealistisch motief ten grondslag ligt aan de jihadgang; zo geeft twee derde van de Turkse Nederlanders aan dat zij denken dat jongeren deelnemen aan de gewapende strijd in Syrië omdat zij op zoek zijn naar avontuur of actie, tegen 21% van de Marokkaanse Nederlanders. Marokkaanse Nederlanders denken daarentegen relatief vaker dat Syrië-gangers deelnemen aan de gewapende strijd omdat zij thuis problemen hebben: 16% is die mening toegedaan, terwijl 21% het daarmee eens noch oneens is. Over de rol die eventuele uitsluiting speelt zijn de meningen verdeeld.

8. Invloed op Nederland

Aan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is een aantal vragen gesteld met betrekking tot de invloed van de ontwikkelingen van de MENA-regio op de situatie in Nederland.

8.1. Vooral Turkse Nederlanders positief over invloed herkomstland

Van de ondervraagde Turkse Nederlanders vindt slechts 2% dat de Turkse overheid zich niet mag bemoeien met kwesties die in de Nederlandse samenleving spelen; 93% is het daar niet mee eens. Zij vinden het juist goed dat de Turkse overheid contact

houdt met de Turkse gemeenschap in Nederland: 95% is die mening toegedaan. Van de Marokkaanse Nederlanders stelt slechts 39% dat een dergelijk contact met de Marokkaanse overheid een goede zaak is, terwijl 26% twijfelt en 19% dit als negatief beoordeelt. In overeenstemming hiermee stelt 23% van de Marokkaanse Nederlanders dan ook dat de Marokkaanse overheid zich niet zou moeten bemoeien met kwesties in de Nederlandse samenleving, terwijl 37% het hier niet mee eens is.

8.2. Spanningen tussen soennieten en sjiieten in Nederland

Aan de Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn vragen voorgelegd over de relatie tussen soennieten en sjiieten in Nederland naar aanleiding ontwikkelingen als de oorlog in Syrië en Irak. De resultaten worden getoond in tabel 4.

Tabel 4. Ervaringen en verwachtingen van jonge Turkse en Marokkaanse Nederlanders jegens de relatie tussen soennieten en sjiieten in Nederland

In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?	% T oneens	% T eens	% M oneens	% M eens	% Allen oneens
Door ontwikkelingen in de Arabische landen zijn vriendschappen tussen soennieten en sjiieten in Nederland niet meer mogelijk	73	7	48	13	59
Ik ervaar in Nederland meer spanningen tussen soennieten en sjiieten door de recente ontwikkelingen in de Arabische landen	81	5	39	14	57
In Nederland horen soennieten en sjiieten niet naar dezelfde moskee te gaan	66	23	27	21	43
Ik verwacht in Nederland meer spanningen tussen soennieten en sjiieten door de oorlog in Syrië en Irak	56	25	29	20	41
Sjiieten zijn verantwoordelijk voor de spanningen in het Midden-Oosten	45	37	20	35	31

De onderzoeksresultaten laten zien dat de meerderheid van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders niet vindt dat vriendschappen tussen soennieten en sjiieten in Nederland niet meer mogelijk zijn (59%) en geen spanningstoename ervaart tussen soennieten en sjiieten door de recente ontwikkelingen in de Arabische landen (57%). Daarnaast verwacht men ook niet meer spanning tussen soennieten door de oorlog in Syrië en Irak (41%) en kunnen soennieten en sjiieten wel naar dezelfde moskee (43%). In de vergelijking tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders lijken vooral Turkse Nederlanders geen spanning te ervaren in vergelijking met Marokkaanse Nederlanders (81% t.o.v. 39%) of te verwachten (56% t.o.v. 29%). Marokkaanse Nederlanders geven vaker aan hier geen mening over te hebben.

8.3. Spanningen tussen joden en moslims toegenomen in Nederland

Van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geeft 64% aan meer spanningen in Nederland te ervaren tussen moslims en joden door het conflict in de Gazastrook. Deze spanningen worden vaker ervaren door Turkse Nederlanders (83%) dan Marokkaanse Nederlanders (50%). Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 16% geen spanningen te ervaren, onder Turkse Nederlanders is dit 9%.

Vooraf Turkse Nederlanders houden joden verantwoordelijk voor geweld door de staat Israël: Van de Turkse Nederlanders geeft 58% aan *alle* joden verantwoordelijk te vinden voor het geweld door de staat Israël. Onder Marokkaanse Nederlanders is dit percentage aanzienlijk lager, namelijk 19%. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 53% aan niet te vinden dat alle joden verantwoordelijk zijn voor het geweld. 32% van de Turkse Nederlanders is het met hen eens.

Vooral Turkse Nederlanders geloven niet in vriendschappen tussen joden en moslims: 83% van de Turkse Nederlanders geeft aan door het Israël-Palestina conflict niet te geloven in een vriendschap tussen joden en moslims in Nederland. 17% van de Marokkaanse Nederlanders is het met hen eens. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 49% aan dat vriendschappen tussen joden en moslims nog altijd mogelijk zijn, tegen slechts 8% van de Turkse Nederlanders.

Bijlage: Methode en leeswijzer

Dit onderzoek is met name in 2014, en deels in 2011 uitgevoerd. Voor beide onderzoeken is een mixed-mode veldwerkmethode gehanteerd. Dit is een combinatie van online onderzoek en face-to-face onderzoek met het doel een representatieve steekproef te verkrijgen. Door middel van quota lijsten werden de respondenten representatief geworven naar leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit. Op het gebied van geografische ligging is ervoor gekozen om de respondenten uit de agglomeraties waar de meeste Turkse en/of Marokkaanse Nederlanders wonen te enquêteren. Dit zijn Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven en Twente.

Respondentselectie

Het onderzoek in 2014 is uitgevoerd onder 300 Turkse en 404 Marokkaanse Nederlanders van 18 tot en met 34 jaar oud. Door analfabetisme en digibetisme onder deze groep is het niet mogelijk om een online representatieve steekproef te realiseren. Voor het ondervragen van de Nederlandse moslims is net als voor het onderzoek in 2011 om deze reden gebruik gemaakt van een combinatie van online en face-to-face veldwerk (mixed-mode veldwerkmethode).

- Uit het MixxitPanel van Motivaction (n=59)
- Face to face werving (n=645)

Voor het face-to-face veldwerk is met quotalistijsten gewerkt. Voor het face-to-face veldwerk zijn verschillende wervingsmethodes ingezet: bij moskeeën, bij supermarkten, in winkelstraten, bij theehuizen, bij onderwijsinstellingen, bij sportverenigingen, bij buurthuizen en bij de respondenten thuis. Alle interviews hebben op een rustige plek plaatsgevonden, waarbij respondenten niet door anderen konden worden beïnvloed. Daar waar nodig, is het interview in het Turks, het Marokkaans-Arabisch of het Berbers uitgevoerd.

Weging

Bij de steekproeftrekking en weging heeft Motivaction gebruik gemaakt van de RIM-weging. Hiermee is een representatieve afspiegeling verkregen voor de volgende sociodemografische kenmerken:

- Leeftijd
- Opleiding
- Geslacht
- Etniciteit

Betrouwbaarheidsmarges

Met de huidige steekproefgrootte gaan de volgende betrouwbaarheidsmarges gepaard:

- Turkse en Marokkaanse Nederlanders: n=704. Bij een uitkomst van 50% hoort voor deze steekproef een nauwkeurigheidsmarge van (maximaal) 3,7%. Dit wil zeggen dat met een waarschijnlijkheid van 95% het werkelijke percentage tussen de 46,3% en 53,7% ligt.
- Marokkaanse Nederlanders: n=404. Bij een uitkomst van 50% hoort voor deze steekproef een nauwkeurigheidsmarge van (maximaal) 4,9%. Dit wil zeggen dat met een waarschijnlijkheid van 95% het werkelijke percentage tussen de 45,1% en 54,9% ligt.
- Turkse Nederlanders: n=300. Bij een uitkomst van 50% hoort voor deze steekproef een nauwkeurigheidsmarge van (maximaal) 5,7%. Dit wil zeggen dat met een waarschijnlijkheid van 95% het werkelijke percentage tussen de 44,3% en 55,7% ligt.

Veldwerkperiode

Het veldwerk is uitgevoerd tussen maandag 25 augustus en vrijdag 19 september 2014. In deze periode was sprake van:

- Een heftige escalatie van het Israël-Palestina conflict in de Gazastrook
- Militaire interventie van de Verenigde Staten jegens IS d.m.v. bombardementen in Irak en Syrië
- Verspreiding van diverse onthoofdingsvideo's door IS

Vanwege de ontwikkelingen in de MENA-regio die zich in hoog tempo opvolgen is gestreefd naar een gelijke verdeling van het onderzoek over de veldwerkperiode

- Week 35: n=207
- Week 36: n=129
- Week 37: n=158
- Week 38: n=210

Leeswijzer

Gehanteerde terminologie

In dit rapport wordt verwezen naar diverse begrippen. Deze begrippen zijn in dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

- **Nederlandse moslims:** daar waar wordt gesproken over Nederlandse moslims betreft dit in Nederland woonachtige moslims met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (zij zelf of hun ouders zijn geboren in Turkije of Marokko). Gekozen is voor deze afbakening, omdat Turkse en Marokkaanse Nederlanders de grootste moslimgemeenschap vormen in Nederland. Wij benadrukken dat het hier dus geen moslims betreft met bijvoorbeeld een Surinaamse of Indonesische achtergrond en ook geen tot de islam bekeerde autochtone Nederlanders
- **MENA-regio:** Egypte, Irak, Libië, Marokko, Palestina, Syrië, Tunesië en Turkije
- **Kalifaat:** in de voorgelegde vragenlijst is de volgende toelichting gehanteerd voor kalifaat; een staat die geregeerd wordt door een kalief
- **Jihad:** in de voorgelegde vragenlijst is de volgende toelichting gehanteerd voor Jihad; de heilige strijd voor de normen en waarden van de Islam

Figuren en tabellen

Percentages in dit rapport worden afgerond op hele cijfers. Door afrondingsverschillen kan de optelsom van enkele categorieën daarom incidenteel optellen tot 99% of 101%. In dit rapport zijn tabellen opgenomen. Bij deze tabellen betekent een in groen weergegeven percentage dat dit percentage positief significant afwijkt van het gemiddelde in de totaalkolom. Een in oranje weergegeven cijfer duidt op een significante afwijking in negatieve zin.

Uitspraken

In sommige gevallen worden uitspraken gedaan over de Turkse en Marokkaanse Nederlanders gezamenlijk. Daar waar blijkt dat zich grote verschillen voordoen tussen deze twee groepen worden de resultaten per groep gerapporteerd.